

СИСТЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Постановка проблеми. Початок нового тисячоліття знаменується прискоренням процесів глобалізації, технократизації та інформатизації суспільства, що стрімко змінюють умови, які впливають на якості, сутність та складові соціалізації.

Проблеми, пов'язані із соціалізацією особистості, завжди турбували людство, значно раніше, ніж виник спеціальний термін «соціалізація» [12]. Соціалізація забезпечує спадкоємність історичного розвитку суспільства через засвоєння та відтворення культурного надбання. Людина і суспільство пов'язані поміж собою та впливають на розвиток, як суспільство на людину, так і людина на суспільство. Соціалізація триває протягом всього життя людини [11].

У кінці ХХ століття людство вступило в якісно новий період свого розвитку. Як зазначає засновник і перший президент Римського клубу А. Печчеї, при вирішенні будь-яких проблем людині завжди доведеться зважати на «зовнішні межі» планети, «внутрішні межі» самої людини, отриману ним культурну спадщину, яку він зобов'язаний передати тим, хто прийде після нього, зі світовою спільнотою, яку він повинен побудувати, екосередовище, яке він повинен захистити за будь-яку ціну, і, нарешті, складною і комплексною виробничою системою, до реорганізації якої йому пора приступити [2]. Спостерігаються загальні тенденції, що впливають на процес соціалізації. З одного боку, актуалізуються загальнолюдські цінності, з іншого – відбувається уніфікація поведінки, що орієнтована на психологію споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціалізації молодого покоління ґрунтовно досліджували О. Безпалько, Ю. Василькова, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, Л. Мустаєва, А. Мудрик, В. Нікітіна, Л. Оліференко, А. Рижанова, С. Савченко, С. Харченко.

Постановка завдання. Проблеми забезпечення ефективної соціалізації старшокласників у територіальній громаді не набули достатньої розробки в працях науковців.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку людства відображає прагнення суспільства сформувати нову «породу людей» під визначені соціально-педагогічні ідеї. Е. Кант, зазначав, що дітей необхідно виховувати, маючи на увазі не сучасність, а майбутнє [2]. За А. Рижановою, інформаційна культура набагато динамічніша за всі попередні. Вона орієнтована навіть не на сьогодення (як індустріальна), а в майбутнє, отже, є за сутністю культурою майбутнього [11].

Процес соціалізації – це джерело та причина створення суспільних відносин, яка під впливом взаємодії особистості і суспільства розвивається та вдосконалюється. Соціалізація кожного наступного покоління виходить за межі, які досягли попередні покоління. Темпи цього розширення на сучасному етапі значно прискорюються. Різні покоління особливими засобами, властивими для даного періоду, засвоюють та збагачують соціальний досвід.

Зазначимо, що в будь-якому суспільстві соціалізація особистості має характерні ознаки на різних етапах. У самому загальному вигляді етапи соціалізації можна співвіднести з віковою періодизацією життя людини [6]. Цей процес незворотній, важлива провідна роль у цьому процесі належить «певній культурі», де територіальна громада є носієм цієї культури.

Старшокласники – унікальний соціокультурний феномен, потенціал розбудови держави, джерело поповнення трудових ресурсів, цінність, потенція, фактор змін. Відповідно до цього, старшокласник – об'єкт та суб'єкт розвитку місцевого самоврядування, шанс для суспільства використати цю можливість для формування сучасного члена територіальної громади з новими соціальними якостями. За А. Мудриком, вік

старшокласників відповідає ранньому юнацькому віку 15-17 років, що припадає на навчання у старших класах загальноосвітнього закладу [9]. Характерними ознаками вікового періоду старшокласників є його короткотривалість, поява нових форм поведінки, поглядів, позицій, цінностей. «Третій вік» між дитинством та дорослістю, в якому перебуває старшокласник, найважчий та найвідповідальніший період переходу від невпевненості в собі до дорослішання, коли здійснюється вибір життєвих цінностей, фаза духовного та інтенсивного розвитку особистості. Все зазначене залежить від факторів навколишнього середовища.

Соціалізація особистості проходить у ситуації, коли вона має справу з великою кількістю обставин, які здійснюють на нього той чи інший вплив та вимагають від нього певної поведінки та активності. Ці обставини називаються факторами. У словниках «фактор» має визначення необхідної умови чи обставини того чи іншого процесу. Фактори – це все те, що напругу чи опосередковано впливає на людину, рушійні сили будь-якого процесу, явища, що визначає його характер або окремі його риси. Фактори соціалізації – це місцевість, тип поселення, засоби масової інформації, субкультура, умови середовища, території, на яких мешкають громадяни, соціальні інститути, що функціонують на цих територіях, сусідство, мікросоціум, виховна діяльність суспільства, громадських об'єднань, сім'ї, взаємодія школи і сім'ї, групи за інтересами, місце проживання [10]. Фактори соціалізації впливають на особистість як опосередковано так і безпосередньо. До факторів соціалізації відносимо і територіальну громаду, яка за своїми ознаками належить до мезофакторів соціалізації та входить у мезосистему, має соціальний контекст [9].

Територіальна громада – це складна кумулятивна форма суспільної організації, група людей на визначеній території, які мають спільні ознаки: демографічні, територіальні, правові, політичні, економічні, професійні, мовні, релігійні тощо [3]. Життєдіяльність людей завжди здійснюється на певній території, у певному місці проживання та стає середовищем для прояву процесів їх життєдіяльності [5]. Визначальною відзнакою територіальної громади є її право здійснювати місцеве самоврядування, можливість створювати органи самоорганізації населення, громадські організації, що вимагає наявності певної кількості активних, відповідальних, толерантних членів територіальної громади.

Однією з важливих передумов формування повноцінних громад є створення відповідної системи соціалізації старшокласників у територіальній громаді. Світовий досвід переконує, що для успішного соціально-економічного розвитку в кожній конкретній громаді потрібні спільне визначення цілей, що мають досягати місцева влада, підприємці, місцева громадськість і члени громади [7]. Зазначене, на наш погляд, є головним чинником демократизації суспільства, що повинно ставитись до проблем особистості як до суб'єкта виховання та формувати у членів територіальної громади почуття хазяїна свого району, міста шляхом упровадження соціального виховання. На думку А. В. Мудрика, муніципальна система соціального виховання впливає на соціалізацію дітей, підлітків, юнацтва в залежності від того, наскільки осмислено і цілеспрямовано вона створюється муніципальними органами влади, в якій мірі в цьому процесі бере участь місцеве населення [9]. Міцність державного механізму повною мірою залежить від стану суспільства, який визначається рівнем залучення кожного громадянина країни в суспільне політичне життя. У державі мусить бути якомога більше громадян, що становлять її опору, які визначають міцність політичної структури держави. Формування «громадянина» необхідно починати зі старшокласників, які стоять на порозі дорослого життя, від сформованих у них соціальних якостей у значній мірі залежить розвиток місцевого самоврядування і самоорганізації в територіальній громаді. Формування таких соціальних якостей, як соціальна активність, соціальна відповідальність, толерантність, залучення їх до громадської діяльності, надання знань та вмінь щодо впливу на місцеву владу, підготує їх до опанування механізмами демократії, які є найдієвішими формами реалізації прав і свобод людини як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні.

Зважаючи на те, що старшокласникам доведеться розбудовувати територіальну громаду, їх необхідно навчити брати участь у процесі прийняття рішень, створенні програм розвитку громади, навчити розвивати громадянське суспільство. Впровадження соціального виховання – один із найголовніших напрямків розвитку територіальної громади. В цьому процесі зацікавлені і посадові особи місцевого самоврядування, і депутатський корпус місцевих рад, і мешканці відповідної адміністративно-територіальної одиниці – територіальної громади.

Результативне функціонування місцевого самоврядування вимагає уважного ставлення до педагогічних процесів стосовно юнацтва, координації зусиль, спрямованих на виховання та соціалізацію молоді. Адже проста сукупність мешканців населеного пункту, не поєднаних жодними іншими ознаками чи інтересами, не може становити ефективно діючу громаду [3]. Для повноцінного функціонування, як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, члени територіальної громади мають бути об'єднані спільними інтересами та цілями щодо задоволення потреб, пов'язаних, насамперед, із вихованням молоді, а потім – пов'язаних із побутом, середовищем мешкання, відпочинком, навчанням, спілкуванням. Тільки громада, яка має внутрішню, змістовну спільність і об'єднана міцними системними зв'язками, спроможна формувати спільні потреби та інтереси й реалізовувати їх на рівні місцевого самоврядування, визначаючи соціально-політичну, економічну, демографічну, педагогічну, культурологічну специфіку території, її потенціал у міжрегіональних відносинах [3]. Отже, громада потребує вивільнення свого соціально-педагогічного потенціалу. Саме така громада є силою, яка здатна до саморозвитку, самоорганізації й саморегуляції і може реально здійснити якісне перетворення муніципальних відносин, створивши сприятливі умови для соціалізації старшокласників. І. Зверева наголошує, що соціалізація – це складний педагогічний процес, що організований у педагогічних цілях, за допомогою визначених видів діяльності [8]. Таким чином, для забезпечення керованого процесу соціалізації старшокласників у територіальній громаді необхідно сформувати систему соціалізації старшокласників у територіальній громаді, виходячи з таких концептуальних ідей:

- в основу системи соціалізації старшокласників у територіальній громаді покладена організаційно-методична діяльність соціального педагога як провідний механізм упровадження підсистем соціалізації: формування соціально-педагогічної підсистеми школи та підсистеми педагогізації територіальної громади;

- розвиток українського суспільства взагалі та найбільше місцевого самоврядування потребує наявності особистості зі сформованими соціальними якостями, що стане підґрунтям розвитку територіальної громади. Це вимагає якісних змін і нововведень у виховний процес школи;

- залучення до соціально-виховного процесу представників територіальної громади – посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад, органів самоорганізації населення, громадських організацій, батьків, інститутів місцевого самоврядування.

Система соціалізації старшокласників у територіальній громаді складається з трьох підсистем: організаційно-методичної діяльності соціального педагога; соціально-педагогічної підсистеми загальноосвітнього закладу; підсистеми педагогізації територіальної громади.

Оскільки функціонування система соціалізації старшокласників у територіальній громаді засновано на практичній діяльності соціального педагога, перша підсистема – організаційно-методична діяльність соціального педагога має першочергове та системоутворююче значення. Діяльність соціального педагога пов'язана з реалізацією соціально-педагогічної мети – забезпечення ефективної соціалізації старшокласників у територіальній громаді. Організаційно-методична діяльність соціального педагога покликана впорядкувати роботу соціальних педагогів, які підпорядковані різним відомствам та спрямована на забезпечення координації керованого процесу соціалізації загальноосвітнього закладу та стихійних впливів територіальної громади, що являють

собою фактори соціалізації старшокласників у територіальній громаді. Завдання, які необхідно вирішити у процесі формування системи організаційно-методичної діяльності соціального педагога: організаційне об'єднання соціальних педагогів, підпорядкованих різним відомствам; інформаційно-методичне забезпечення діяльності; впровадження безперервного професійного навчання соціальних педагогів; сприяння взаємодії спеціалістів різного фаху задля здійснення вихованого впливу на старшокласників.

Соціально-педагогічна діяльність – це діяльність, що носить активний характер, спрямована на конструювання педагогічних умов соціалізації та розвитку особистості, результатом якої є формування соціальних якостей особистості. Структура соціально-педагогічної діяльності в територіальній громаді представлена соціальними інститутами, неурядовими організаціями, фізичними особами, що беруть участь у соціальному вихованні, вирішенні певних соціальних завдань, забезпечуючи сприятливі умови для соціалізації особистості [3]. Основним носієм діяльності, тобто – суб'єктом соціально-педагогічної діяльності є соціальний педагог. Позиція соціального педагога визначається його підготовкою, соціальним досвідом, мотивацією, соціальним замовленням суспільства, набутим досвідом практичної діяльності, засвоєними соціальними цінностями. Для забезпечення ефективності процесу соціалізації старшокласників соціальний педагог повинен бути безпосереднім організатором соціально-педагогічного процесу в школі, за місцем проживання, виступати в ролі замовника та експерта в соціумі [2]. Соціально-педагогічна діяльність у територіальній громаді має свої особливості, зважаючи на специфіку самої територіальної громади. Основним завданням соціального педагога є налагодження балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю і особистістю перед суспільством.

Підсистема організаційно-методичної діяльності соціального педагога має два компоненти – організаційний та методичний.

До складу організаційного компоненту підсистеми організаційно-методичної діяльності соціального педагога входять: 1) соціально-педагогічний науково-методичний центр для забезпечення соціально-педагогічної діяльності в територіальній громаді, мета діяльності якого: впровадження наукових соціально-педагогічних досліджень у практичну діяльність соціальних педагогів, які підпорядковані різними відомствам; застосування єдиних підходів, методів, технологій; надання соціально-педагогічних консультацій фахівцями, які працюють у виховних організаціях і установах органів місцевого самоврядування; сприяння організації підвищення кваліфікації соціальних педагогів; актуалізація сприйняття членами територіальної громади важливості соціального виховання; забезпечення впровадження стандартів діяльності соціальних педагогів: налагодження посередництва між особистістю, сім'єю, з одного боку, і суспільством, різними державними, громадськими структурами – з другого; виконання своєї ролі «третьої особи», яка є сполучною ланкою між особистістю і макросередовищем; уміння позитивно впливати на спілкування, стосунки між людьми, на ситуацію в мікросоціумі, спонукати соціального суб'єкта до тієї чи іншої діяльності; 2) служба соціально-педагогічної підтримки старшокласників у територіальній громаді на базі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мета діяльності якої – розвиток партнерських відносин та інтеграція між учасниками виховного процесу в територіальній громаді та комплексне залучення традиційних та інноваційних інституцій територіальної громади до забезпечення процесу соціалізації старшокласників, організація та координація співпраці фахівців місцевого самоврядування, діяльність яких пов'язана з вихованням [1]. Основними напрямками роботи служби соціально-педагогічної підтримки юнацтва є: діагностично-педагогічна, організаційно-педагогічна, організаційно-методична робота [4].

Метою методичного компоненту підсистеми організаційно-методичної діяльності соціального педагога є підготовка соціальних педагогів до участі в наукових конференціях, знайомство з новими теоретичними розробками науковців соціальної педагогіки.

Другий компонент підсистеми соціалізації старшокласників у територіальній громаді – соціально-педагогічна система загальноосвітнього закладу. Соціальна педагогіка розглядає соціальне середовище як сукупність соціальних умов життя людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), що впливають на її свідомість та поведінку [4]. Складовою частиною «соціального середовища» є загальноосвітній заклад. Школа як соціальний інститут виховання надає можливість вирішувати завдання відносно контрольованої соціалізації, це відкрита соціальна система, що формує соціалізовану особистість із високим соціальним потенціалом. Шкільна соціалізація має особливості: вона проходить тривалий час, для учнів школа є обов'язковим соціальним інститутом. За твердженням А. Рижанової, одне з найважливіших завдань навчально-виховної діяльності школи – формування в нового покоління усвідомлення своєї органічної єдності з навколишнім середовищем і переконання в тому, що покращення людського існування залежить не тільки від накопичення національного багатства і підвищення життєвого рівня, але й від збереження навколишнього середовища [11]. Об'єктивним сенсом соціально-педагогічної діяльності школи є керування формуванням і розвитком соціальної сутності людини, проявом і гармонізацією її загальнолюдської, конкретно-суспільної, соціальних складових особисті, через включення в різноманітну соціальну діяльність і спілкування під патронатом соціальних педагогів-фахівців із соціального виховання. Керованість процесом соціалізації визначається наявністю визначеної соціально-педагогічної системи школи, тобто створення в школі цілеспрямованого розгортання в часі та в просторі соціально-педагогічних процесів.

Соціально-педагогічна система загальноосвітнього закладу є частиною загальної виховної системи школи та виступає механізмом соціалізації старшокласників: як цілісний організм, що має організаційну структуру; як середовище, що виховує і формує умови ефективної соціалізації старшокласників у територіальній громаді [2].

Наступна важлива складова системи соціалізації старшокласників у територіальній громаді – підсистема педагогізації територіальної громади. Від ефективності соціального виховання в територіальній громаді залежать міцність та цілісність країни, соціальна реалізованість та певна комфортність у соціумі кожної особи. Педагогізація територіальної громади – це ліквідація педагогічної безграмотності в посадовців місцевого самоврядування, опанування ними методами соціального виховання, врахування органами влади соціалізуючого потенціалу міста, соціально-педагогічне цілепокладання, залучення місцевих жителів до виховного процесу за місцем проживання, соціальне загартування старшокласників. Завданнями третьої складової системи соціалізації старшокласників у територіальній громаді є: педагогічне орієнтування територіальної громади; активізація органів самоврядування та громадських організацій за місцем проживання; соціальне загартування старшокласників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, система соціалізації старшокласників у територіальній громаді являє собою цілісний соціально-педагогічний механізм, що дозволяє реалізувати на практиці потенціал соціального виховання та сприяє соціальному розвитку юнацтва.

Список використаних джерел

1. Аніщенко А. П. Служба соціально-педагогічної підтримки юнацтва / А. П. Аніщенко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Ін-т пробл. виховання. — К., 2006. – Вип. 9, кн. 2. – С. 55–61. – Бібліогр.: 8 назв.
2. Аурелио Печчеї. Человеческие качества [Електронний ресурс]. – Режим доступа: www.psychology.ru/lomonosov/tesises/ek.htm – 11к – Загл. с экрана.
3. Безпалько О. В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді : дис. ... д-ра пед. наук

- / О. В. Безпалько. – Луганськ, 2006. — 537 с.
4. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К. : Центр навч. літ., 2003. – 134 с.
 5. Варда Я. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку / Я. Варда, В. Клосовські. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 2003. – 312 с.
 6. Воспитательная деятельность педагога : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / [И. А. Колесникова, Н. М. Борытко, Д. С. Поляков, Н. Л. Селиванова] ; под общ. ред. В. А. Слостенина, И. А. Колесниковой. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2007. – 336 с. – (Профессионализм педагога).
 7. Децентралізація державного управління: досягнення і невдачі місцевих влад : матеріали регіон. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 7–10 лип. 1998 р. – Д., 1998. – 180 с.
 8. Зверева І. Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / І. Д. Зверева. – К., 1999. – 412 с.
 9. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. для студентов пед. вузов / А. В. Мудрик; под ред. В. А. Слостенина. – 5-е изд., дополн. – М. : Академия, 2005. – 200 с.
 10. Мустаева Ф. А. Основы социальной педагогики : учеб. для студентов высших пед. учеб. заведений / Ф. А. Мустаева. – М. : Академ. Проект; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – 416 с.
 11. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / А. О. Рижанова ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2004. – 447 с.
 12. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / С. В. Савченко ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2004. – 455 с.

Аніщенко А. П.

Система соціалізації старшокласників у територіальній громаді

З'ясовано важливість і особливості соціалізації старшокласників, розкрито можливості територіальної громади у забезпеченні цього процесу. Викладено сутність розробленої автором системи соціалізації старшокласників у територіальній громаді. Схарактеризовано її підсистеми: організаційно-методична діяльність соціального педагога; соціально-педагогічна підсистема знз; підсистема педагогізації територіальної громади.

Ключові слова: соціальний педагог, система соціалізації, старшокласники, територіальна громада, організаційно-методична діяльність, педагогізація, загальноосвітній навчальний заклад.

Анищенко А. П.

Система социализации старшеклассников в территориальной общине

Установлена важность и особенности социализации старшеклассников, раскрыты возможности территориальной общины в обеспечении этого процесса. Изложена сущность разработанной автором системы социализации старшеклассников в территориальной общине. Охарактеризованы ее подсистемы: организационно-методическая деятельность социального педагога; социально-педагогическая подсистема школы; подсистема педагогизации территориальной общины.

Ключевые слова: социальный педагог, система социализации, старшеклассники, территориальная община, организационно-методическая деятельность, педагогизация, общеобразовательное учебное заведение.

A. Anishchenko

System Socialization Seniors in Local Communities

The article clarified the importance and specific features of socialization of the seniors, the possibilities of local community in promoting of this process. The essence of the author's system of seniors' socialization in local community is stated. Its subsystems are also characterized which are organizational and methodological activities of social pedagogue, social and educational school's subsystem; subsystem of pedagogisation of local community.

Key words: social pedagogue, system of socialization, seniors, local community, organizational and methodological activities, pedagogisation, secondary school.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2012 р.